

AZ ERDÉLYI MAGYAR FILANTRÓPIA TÖRTÉNETE ÉS INTÉZMÉNYEI

ÍRTA: T. BOROS LÁSZLÓ DR.

Ma, amikor még mindig a nagy ellentmondások és súlyos megpróbáltatások idejét éljük, amikor „igazság”-ot hirdetve megcsonkították országunkat s az utód-államokban a szabadság és jogegyenlőség jelszavát hangoztatva kínozzák véreinket, aggodalommal és elfogódottan vesszük kezünkbe a tollat, hogy a szeretet nevében működő intézményekről' beszámoljunk. De a nyomasztó érzés nem tart soká, mert győzedelmeskedik lelkünkben a hit: a civilizált emberiségnek újra vissza kell térnie a szeretet mindent átható, nemes érzéséhez s be kell látnia, hogy enélkül nem érdemes élni, mert a szeretet az egyetlen orvossága minden fájdalomnak, minden szenvedésnek. Ez a hit győzedelmeskedett az erdélyi magyarság szívében is s ez adott erőt és kitartást nemes munkája lankadatlan folytatásához. Megértette s megérezte a legnagyobb magyarnak, Széchenyi Istvánnak örökérvényű intelmét:

„Csak a gyöngé szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hord szívében.”

És erősek maradtak; acélossá kovácsolta őket a román uralom sok súlyos pöröly-csapása, mely kipattantotta lelkükből a legnemesebb fajszeretet éltető szikráját. S boldogan követték a múltak példáit, melyek örök időkre fennen hirdetik a magyarságért való önfeláldozás szent kötelességét.

Erdély történelme megmutatja, hogy már a legrégebbi időkben is támogatták, gyámolították a gyengéket, elhagyottakat. A „kalandos” temetkező és vallásos társulatok eredetét az Árpádházi királyok korára vezetik vissza. A hónap első napja (Kalendae) után elnevezett „kalandos” társaságok tagjai csak becsületes és jámbor keresztények lehettek. Tisztviselői voltak: a „kalandos” apa, két dékán, nyolc vagy tizenkét öreg és egy deák, akiket eskü kötelezett évenként sáfárságukról beszámolni, úgy hogy „a hamisat nem igazítják, az igazat nem hamisítják”. A társaságok tagjai kötelesek voltak a „testvér” temetésén megjelenni, az elhantolásnál segídezni és azután a hátramaradottakat segíteni.

A gazdag Erdély boldog fiai szívük sugallatát követték, mikor a szegényeket támogatták s így a „kalandos” társaságok emberbaráti cselekedetei nem is maradtak követők nélkül. A krónikások feljegyezték, hogy a kiváltságokat élvezők sohasem zárták be kapukat a segítségre szorulóknak előtt s a jótékonyág terén is megtették kötelességüket. Ez magyarázza meg azt, hogy az ország egyik legrégebbi jótékonycélú intézményét, a Szent Erzsébet aggházat is Erdélyben alapították.

A Szent Erzsébet aggházban a középkorban keletkezett katolikus intézet. Nevét II. Endre magyar királynak jótékonyágáért és vallásosságáért szentté avatott leányától, „Alamizsnás Szt. Erzsébet”-től kapta. Az intézet alapításának pontos idejét nem ismerik, csak az bizonyos, hogy már 1366-ban fennállott. Ebben az évben engedte meg Nagy Lajos király, hogy Kolozsvárott a Szent Erzsébet hospitalnak a Szamos folyón régebbi idő óta dolgozó csertörő malmát lisztelő malommá alakítsák át. Ez a hospitale akkor a Komálhegy alatt állott s ennek a részére mérai Dezső Antal róm. katolikus magyar nemes úr

és felesége 1525-ben Méra nevű falujuknak felét odaajándékozták kegyes alapítványul, mely a legutóbbi időkig a Szent Erzsébet aggház tulajdonában volt és részben az övé ma is.

A Szent Erzsébet hospitalet már 1592-ben xenodochiumnak, tehát aggháznak nevezték el. A „hospitale” név abban az időben egyformán jelentette betegeket, aggok, zarándokok és más utasok gondozó helyét s az intézmény új elnevezésével csak közelebbi célját, az aggok gondozását határozta meg.

1671-ben a Szent Erzsébet aggházat a mai Mátyás király-terre helyezték át abba a házba, amelyet 1496-ban Kantusch Mihály és felesége ajándékoztak a hospitalnak. Itt volt azután az aggház egészen 1767-ig. Ekkor az omladozó Kantusch-házat eladták s az így szerzett összegen megvették a Minorita-rendtől a szentpéteri templom mellett álló rendház-épületet, mely többszöri átalakítás és kibővítés után még ma is a Szent Erzsébet aggház székhelye.

Az intézet, mint római katolikus alapítás eleinte a reformációig, majd 1716 után újra a mindenkor erdélyi róm. kat. püspök fennhatósága alatt állott és áll ma is. Mária Terézia az intézet katolikus jellegét 1768-ban külön is megállapította. Közben azért az aggház protestáns vezetés alatt is állott, de akkor a vagyona nem növekedett. Ezt bizonyítja az is, hogy midőn 1768 után a reformátusok is igényt tartottak a Szent Erzsébet aggházra, a felmerült vitában a királyi gubernium utasította őket a református alapítványok kimutatására, azonban ilyeneket kimutatni nem tudtak, sőt az aggház vagyonaiban még ma sincs olyan alapítvány, amelyet ne róm. kat. ember tett volna. Mindamellett a reformáció óta az aggházba felekezeti különbség nélkül vették és veszik fel az arra rászorult, elaggott szegényeket, akiket élethossziglan eltartanak, gyógyítanak, segíyeznek s mikor befejezik földi pályafutásukat, eltemetetik őket, mert századok óta ez a Szent Erzsébet aggház célja és rendeltetése.

A humánus, emberbaráti intézmények felállításának szüksége főként a XIX. században érezte mind erősebben a hatását s ekkor az állam, az aggházak és a társadalom karöltött munkássága által egyre több és több olyan jótékony célú intézmény létesült, mely a gyermekvédelem magasztos ügyét és az emberi nyomor és szenvedés megszüntetését, vagy legalább is enyhítését volt hivatva szolgálni. Ebben a haladásban is lépést tartott az anyaországgal Erdély s az odaadó, önfeláldozó munkának meg is volt az eredménye. A jó példával most is Kolozsvár, Erdély irányítója és központja járt elől s a többi városok tőlük telhetőleg mindig követték a nemes útmutatást.

Egy-két intézmény rövid története mindenkit meggyőzhet állításunk igazáról, mert ezek a kiragadott példák bizonyítják legjobban, hogy Erdélyben megértették az idők szavát s „a vallásszabadság klasszikus földje” mindig a haladást és kultúrát szolgálta.

1823-ban báró Jósika Jánosné, született gróf Csáky Rozália lelkes munkásságával egy nőegyesület keletkezett Kolozsvárott. Az egyesület neve: „Erdélyi Nemes Jóltevő Asszonyi Egyesület”, elárulta célját is. Az alapításkor hetvenhét nemes asszony összefogott s elhatározta, hogy dolgozó intézetet alapít előregegett és nehezebb munkára képtelen nők és férfiak részére. Az egyesület és az intézet védnökéül Karolina Augusztia császárnőt kérték fel. 1830-ban az egyesület kisdedovódát és elemi iskolát alapított. Azért volt ez nagyjelentőségű cselekedet, mert ez volt a legelső ilyen intézet Erdélyben, mely 25 év alatt

negyvenezer szegénysorsú gyermeknek adott ingyen ápolást és tanítást; 1855-től kezdve pedig évenként 150-160 gyermeket ápolt és oktatott. A szépen indult fejlődést azonban megakasztották az 1848-iki események s az országot ért súlyos csapások erősen megebezték ezt az intézményt is. A „Szegények Dolgozó Intézete” 1850-ben azután meg is szűnt és csak az aggház maradt fenn, ahol tizenhárom szegény nő talált otthonra. Ugyanennek az évnek végén az egyesület fáradhatatlan munkása, alapítója és vezére, báró Jósika Jánosné meghalt és hűséges, kitartó munkatársai azzal áldoztak a nemeslelkű nagyasszony emlékének, hogy tovább dolgoztak az egyesület megerősítésén. Báró Jósikáné végrendeletében úgy intézkedett, hogy az Auguszteum főfelügyelete és gondnoksága szálljon az erdélyi róm. kat. püspökségre. Az intézet Haynald Lajos püspök közreműködése folytán a császárné beleegyezésével kitüntetésképpen kapta 1859-ben a „Carolinae Augusteum” címet.

A későbbi idők nehéz gazdasági viszonyai súlyosan éreztették hatásukat, annyira, hogy az egyesület által fenntartott aggházat kénytelenek voltak megszüntetni, sőt 1906-ban a róm. kat. egyházközség kimondta az iskola és óvoda fokozatos beszüntetését is. Dr. Hirschler József kolozsvári apát-plébános azonban, aki minden emberbaráti mozgalomnak lelkes harcosa, mindent elkövetett, hogy ezt a két intézetet megmentse. És ezt a munkáját siker is koronázta. Schütz János kolozsvári polgár jótékonycélú alapítványának kamatait felhasználva, megteremtette az auguszteumi róm. kat. leányiskolát és a „Schütz-féle árvaház”-at.

Az újrászervezett intézetben 1907 december 1-én kezdődött meg a nevelés és tanítás apácák vezetése mellett.

Hasonló céllal működik a „Mária Valéria” árvaleánynevelő és tanító intézet, amely 1872 óta, ha szerény keretek között is, de a legjobb eredménnyel dolgozik. Az árvaház azt a feladatot tűzte maga elé, hogy az ott elhelyezett árva leányokat értelmes, ügyes háztartási alkalmazottakká és a női ipari munkában jártas egyénekké képezi ki. Ötéves koruktól tizenhatodik életévük betöltéséig vannak ott az árvák s a tizenegy esztendő alatt szakszerűen, gyakorlatilag is megtanítják őket minden, a háztartással kapcsolatos munkára. Ezenkívül az elemi iskolai kereteknek megfelelő oktatásban is részesítik az árvákat. Az intézet vezetősége gondoskodik arról, hogy az életbe kikerülő leánykák megfelelő alkalmaztatáshoz jussanak, sőt tovább is ellenőrzi őket, érdeklődik helyzetük iránt és ez az ellenőrzés csak akkor ér véget, ha az árva nagykorúvá lett, vagy férjhez ment.

Az árva, elhagyott gyermekek istápolását, nevelését mindig elsőrendű feladatának tekintette Erdély magyar társadalma. Sok helyen, a nemes uraknál, jobbmódú iparosoknál családi tradíció volt az árvákról való gondoskodás. Nemcsak Kolozsvárott, de a többi erdélyi városban is szinte észrevétlenül, egy-egy baráti összejövetel, vagy víg poharazás emlékeként kialakultak kis társaságok, olyan egyesület-félék, amelyeknek tagjai pillanatnyi fellelkesülésből ugyan, de szívük igaz melegségével az árvák támogatását tűzték ki célul maguk elé. S a kis társaságok egyre erősödtek, a szép eredmények buzdító hatása alatt mind nagyobbodtak s végül is – állandósultak. Kolozsvárott is volt egy ilyen „egyesület”, amely szegény, elhagyott gyermekek ellátásáról, gyámolításáról gondoskodott. Ennek az „egyesület”-nek a működése nem volt szervezeti szabályzatban pontosan megállapítva, nem szorította munkáját korlátok közé szürke paragrafusok serege, inkább csak egyesek emberszeretete és jó szíve irányította az áldozatos utón. Végül is a város vezetői – felismerve a szervezettségben rejlő nagy erőt – ebből az „egyesület”-ből megalakították a Szent Antal Fiúárvaház Egyesületet. Dr. Nemes Ferenc városi tanácsos vezette a mozgalmat s az ő munkájának eredménye volt, hogy Kolozsvár katolikus társadalmának

színe-java támogatója lett az új egyesületnek. Az árvaház igazgatója a mindenkori kolozsvár-szentpéteri róm. kat. plébános. Az intézetben elhelyezett gyermekek elemi iskolába járnak s az iskola elvégzése után vagy ipari pályára mennek, vagy a kiválóbbak segélyben részesülnek, hogy középiskolát is végezhesenek.

Kolozsvár városa is évek hosszú során át fenntartott egy fiú-árvaházat, hol sok kis embercsemetéből nőtt egészséges, erős fa, mely megmenekült zsenge korában az elpusztulást jelentő viharoktól – a gondos kertész megvédte a gyilkos férgek pusztításától – és így egészséges, szép gyümölcsöket hozott nemzetének. De az árvaház az adminisztráció kínosan nehéz és bonyolult útvesztőiben lassan elvérzett s végül is – megszűnt. Abban a pillanatban pedig, mikor az árvaház megszüntetését elhatározták, mintegy ennek a helyébe felállították az Iparosinas-otthont, melyet az Országos Gyermekvédő Liga tartott fenn. Az intézet célja: ipari pályára alkalmas fiúgyermeknek eltartása és nevelése volt. És aki a gondosan és szépen tartott intézet küszöbét átlépte, azonnal meggyőződést szerezhetett arról, hogy ez a különben kis intézet milyen nagy mértékben megfelelt nagyszerű hivatásának. Az ott élő fiatal fiúk a napi fáradtságos munka után örömmel siettek az Otthonba, ahol szeretettel nevelték őket s arra törekedtek, hogy ne csak szakképzett iparos, de egyszersmind a hazának megbízható, becsületes polgára legyen belőlük. Az intézetbe négy közép-, vagy polgáriiskola elvégzése után vesznek fel növendékeket, akiknek legnagyobb része ingyenes. A növendékekre tanulásuk után is gondot visel az Otthon s még arra is ügyelnek, hogy a fiúk felszabadulásuk után megfelelő munkahelyet kapjanak.

A kitűnő vezetést és az eredményes jó nevelést leginkább bizonyítja az, hogy az intézetbe – rövid fennállása után – már a középosztályhoz tartozó szülők is szívesen adták be ipari pályára szánt gyermekeiket.

A kormány, a város s elsősorban a társadalom áldozatkészsége teremtette meg 1888-ban Kolozsvárot a siketnémák intézetét. Egész Erdély megmozdult, hogy az örök hallgatásra ítélték nehéz helyzetén segítsenek s módot nyújtsanak nekik arra, hogy az életben mint dolgozó, hasznos polgárok helyezkedhessenek el. A társadalom nagy érdeklődésének és bizalmának számos tanújelét adta: az intézetnél létesített alapítványok száma évről-évre növekedett. Az intézet negyedszázados fennállásának jubileuma alkalmából rendezett kiállítások fényes bizonyítékaul szolgáltak annak, hogy az ott levő tanári kar odaadó munkásságával a siketnéma gyermekeket a társadalom hasznos tagjaivá képezte ki, akik becsületes munkájukkal fenntarthatják magukat.

Meghatóan szép és kegyeletes gondolat volt az, mely életre keltette a kolozsvári vakok intézetét. Midőn az egész országot végigszárguldotta és gyászba borította a lesújtó hír, hogy Erzsébet királyné 1898 szeptember 10-én Genfben gyilkos merénylet áldozata lett, Kolozsvár város törvényhatósága szeptember 11-én tartott rendkívüli közgyűlésén elhatározta, hogy boldogult királynénk emlékét – követve jóságos lelkének soha el nem halványuló példaadását – ércnél maradandóbban örökíti meg azáltal, hogy a vakok számára intézetet létesít. A sötétség szomorúszívű vándorait, akik csak érzik a nap melegét, de nem láthatják a fényt, a csillogást, nem gyönyörködhetnek a virágok pompázó színeiben, nem élvezhetik a hegyek, völgyek, erdők, rónák káprázatos panorámáját, – őket akarták gyámolító kézzel megsegíteni a nehéz küzdelemben, hogy elviselhetővé, sőt széppé tegyék számukra az életet és biztosítsák nekik a győzelmet a létért való küzdelemben.

A szép elhatározást komoly cselekedetek követték nyomon s két esztendő múlva már állott is az intézet, amelynek falai közül az első tíz év alatt több, mint háromszáz szegénysorsú vak gyermek került ki olyan kiképzéssel, hogy az intézet támogatásával elhe-

lyezkedhettek az egyes iparágakban. Idővel egyre bővítették az intézetet és 1915-ben már teljesen új, modern felszerelésű otthonba költöztek, ahol egyszerre száz növendéket nevelhettek s taníthatnak.

A fiatalkorú nők védelmét szolgáló intézmények között külön helyen kell említenünk a „Szentpéteri Növédő Egyesület”-et. Fiatal intézmény, de munkája a legrövidebb idő alatt érezte áldásos hatását. Munkatere az, amelyet eddig figyelmen kívül hagytak, de ami mellett maga a patronázs-eszme nem osonhat el észrevétlenül. Mert, ha érdemes, hogy az utca porából is felszedje a jövődő társadalom egyedeit, hogy a vadság indulatát kigyomlálja a fiatalok bűnösök lelkéből, még szociálisabb követelmény, hogy gyökerénél előzze meg a bajt s úgy alapozza meg a jövődő családok házatáját, hogy onnan tisztességes gyermekek lépjenek iskolába, szolgálatba, vagy a gépek és dolgozóasztalok mellé s a hasznos kézimunka ismerete és szeretete legalább a nagyobb városokban gátat vessen a női proletariátus hömpölygő áradata elé s feltartóztassa a mindent megölő prostitúciót. Mert mindig szem előtt kell tartani azt az igazságot, hogy aki munkakedvet és munkát nyújt: kenyeret ad, megélhetést biztosít és menti az erkölcsöt is. De fontos ez a törekvés azért is, hogy megmutassák a legalsóbb néposztálynak, hogy az állások közé esetleg igen, de a lelkek közé sohasem állíthat elválasztó falat a születési kiválóság, vagy az egyes pozíciók fénye. „Az igazi patronázs-munka – mondotta egyik kiváló erdélyi emberbarát – nem ott kezdődik, hogy felruhazza a társadalom a maszatos porontyot s egyes kiválóbb alkalmakkal parfümöt és habosrollót is juttat a jövő kor ifjainak, szóval nem alamizsnáskodás, melynek alanya az útszéli koldus, hanem a nemesen érző szív éltető forrása. Ez idejében – önmagából – több értéket juttathat a társadalomnak, mintha akkor ad, mikor undorral fordul el az adománytól, a segítezett”.

Ezeket az igazságokat vallotta egy finomlelkű magyar asszony: özv. Zombory Zsigmondné, aki fáradhatatlanul agitált, lelkesített, dolgozott, amíg csak megalakult a szentpéteri növédő-egyesület. Akkor aztán minden anyagi támogatás nélkül nekilátott az újabb és még nehezebb munkának és segítőtársaival rövidesen olyan eredményeket ért el, hogy mindenki a legnagyobb buzgalommal és lelkesedéssel karolta fel a nemes ügyet; az Erdélyi Pártfogó Egyesület pedig látva az asszonyok önfeláldozó munkáját, segítőkészetet nyújtott, hogy annál szebb és nagyobb eredményt érhesse el.

Az egyesület először a cselédotthonok mintájára indult, de már megalakulása első pillanatában lesiklott arról a vágányról, ahol pusztán karitatív működést fejthetett volna ki. A cselédképzés és cselédmentés fontos ügye mellett gyári munkásnőket, iparos- és gazdaleányokat szórakoztatva, nevelve, a leghasznosabb és legszükségesebb ismeretekkel látta el. Kurzusokat rendezett az egyesület, melyeken az a-b-c tanításától kezdve a szükséges és a családnál hézagot pótló fehérnemű- és ruhaszabás s varrás tudományának titkáig minden hasznos és fontos dolgot megismertettek a jelentkezőkkel. A sikerüket éppen az mutatta, hogy hónapról-hónapra mind többen jöttek tanulni s lelkiükben gyarapodni.

Az üdvös és humánus célokért küzdő intézmények sorában fel kell említeni a kir. javító-nevelő intézeteket is, mert nemcsak az egyesek, a társadalom megmozdulása és munkája számíthat feljegyzésre, de az állami intézmények emberbaráti működését is meg kell örökítenünk. Ilyennek kell tekinteni a javító-nevelőintézeteket is, melyek keletkezésüktől fogva a gyermekvédelem szolgálatában állottak s éppen a legfontosabb szerep betöltésére voltak, vannak és lesznek hivatva a jövőben is, mert a legideálisabb célt, az elhagyott, a züllésre, csavargásra hajló és a társadalmi renddel ellentétbe került gyermekek és fiatalok megmentését tűzték ki nemes feladatuk maguk elé.

Az első ilyen intézetet hazánkban 1884-ben állították fel Aszódon, melynek mintájára két évvel később Kolozsvárott is létesítettek hasonló intézetet s azután létesült s szamosújvári. A befogadott fiatalokkal szemben a nevelő-személyzet mindig teljes mértékben igyekezett érvényre juttatni a gyermekvédelmi szociális mozgalom nemes eszméit s azokat a nagyszerű elveket, melyek az elhagyott és büntetendő cselekményt elkövetett gyermekek és fiatalok megmentésére irányulnak. E cél elérésére fel is használtak az intézetek minden rendelkezésre álló humánus eszközt s egyöntetű pedagógiai, pszichikai és hivatásszerű kiképzésre irányuló munkássággal törekedtek megvalósítani azt az intenciót, hogy a javító-nevelőintézetekbe internált fiatalokat valláserkölcsi, iskolai és szakmukai oktatás által becsületes, rendszerető, hazafias és munkás polgárokká neveljék.

Az elhagyott gyermekek életbentartásának és nevelésének súlyos gondja a gyermekmenhelyekre hárult. Az apró, gyöngye kis emberpalánták gondozása és ápolása a legszebb, legnemesebb feladatok közé tartozik s ebből a nagy munkából mindenkinek egyformán ki kell vennie a részét, mert csak válllvetve, közös erővel lehet komoly eredményt elérni. Az állam a menhelyek létesítésével megadta a lehetőséget a munka elvégzésére, de itt a társadalomra is nagy feladatok hárulnak. Mert a menhelyek tulajdonképpen csak középpontjai az országos gyermekvédelem egyes vidékeinek, ahol a gyermekek megfigyelését s ápolását végzik, de a nevelés, a gondozás a nevelőszülökre hárul. És hogy ez a munka milyen fontos az országra nézve, legjobban bizonyítják a statisztika rideg számadatai. A kolozsvári gyermekmenhely például az első tíz esztendő alatt közel hatezer gyermeket vett fel. A nevelőszülők Erdélyben huszonegy „telep”-en laknak, ahova a gyermekeket az egészségi és nevelési szempontokat figyelembe véve helyezik el. Ez a huszonegy telep a következő helyeken van: Aranyosgyéres, Bánffyhunad, Botfalva, Daróc-Bogártelke, Felvinc, Györgyfalva, Kolozs, Kolozskara, Kolozsvár, Kisbács, Magyarbikal, Magyarlapád, Mákófalva, Nagyenyed, Nagysármás, Nagyszeben, Székelykeresztur, Székelyudvarhely, Torda, Türe és Zilah. A legtöbb gyermeket mindig a kolozsvári, györgyfalvai, nagyszebeni és székelyudvarhelyi telepeken helyezték el s a legszebb és legmegnyugtatóbb eredményeket is itt érték el a nevelőszülők.

Sorrendben, ha hátrább is került, nagyjelentőségű munkája azonban az első köze emelte az Erdélyi Múzeum Egylet (EME) Jog- és Társadalomtudományi Szakosztálya által fenntartott tüdőbeteg-gondozó intézetet. A szakosztály megalakulása után felállított egy „Néphivatal”-t, amelynek keretében a szegénysorsú betegeket ingyen orvosi tanácsban részesítették. Innen termelődött ki az a gondolat, hogy a szakosztály szociológiai működését terjesszék ki egy úgynevezett dispensaire alakjában, amelynek célja volna a még fennjáró, gyógyítható, de munkaképességükben erősen megfogyatkozott szegénysorsú tüdőbetegeknek a gondozása és a még egészséges hozzátartozóiknak s környezetüknek a fertőzéstől leendő megóvása. A szép gondolatot a szakosztály vezetősége magáévá tette s rövidesen megalakult az ellenőrző Dispensaire Bizottság s emellett a hölgybizottság, amelynek tagjai sorában Erdély női társadalmának színe-java helyet foglalt; ott voltak mindazok a nemeslelkű asszonyok, akiknek áldozatkészségére, altruisztikus munkálkodására és meleg emberbaráti szeretetére az ilyen jelentőségű szociális munkáknál mindig azonos lehetett számítani.

Az intézet kettős feladatot tűzött maga elé. Az egyik részt az intézetben belül, a másikat künn, a betegség jelentkezésének színhelyén akarta elvégezni.

Az intézetben belül: a jelentkező, hatóságilag igazolt vagyontalan s még fennjáró tüdőbetegeket díjtalanul megvizsgálták és orvosi kezelés alá vették. Indokolt esetben a beteget a dispensaire megfelelő természetbeni segélyben is részesítette. A segélyezésre elsősorban

a szegénysorsú családfenntartó tüdőbetegek vagy számostagú családok hozzátartozói tartották igényt, különösen olyanok, akik az életmódjukra nézve kapott utasításokat lelkiismeretesen megtartották s akiknél a szociális viszonyok csak tűrhetőek vagy éppen rosszak voltak.

Az intézeten kívül: a feladat ugyanilyen fontos részének tekintendő a külső gondozás; a betegeknek otthonukban történő felkeresése, ellenőrzése s a prophylaxis keresztülvitele; a súlyosabb betegeknek kórházban, szanatóriumban való elhelyezése s az innen javultan elbocsátottnak szükség esetén újabb ellenőrzése és gondozásba vétele.

A Tüdőbeteg gondozó Intézet magasztos hivatását a humanizmus eszméitől átitatott altruista társadalom támogatásával a leglelkiismeretesebben töltötte be s ezzel már előre is biztosította a legszebb eredmények elérését.

Erdély kulturális fejlődésére és szociális haladására rendkívüli fontossággal bíró esemény játszódott le 1908 decemberében Kolozsvárott. A patronázs nemes eszméjétől áthatott és nagy feladatait átérző ifjú gárda gyűlést hívott össze, amelyen megjelentek az eszme régi harcosai közül bélyei Rickl Gyula államtitkár, a Patronázs-Egyesületek Országos Szövetségének elnöke és Pálffy Sándor gróf, a budapesti Katolikus Patronázs-Egyesület elnöke s lelkesítő szavaikkal csatasorba szólították Erdély társadalmát. És az ott hirdetett ige megértésre talált: a gyűlés föllelkesülve mondotta ki, hogy „Erdélyi Pártfogó Egyesület” néven patronázs egyesületet alapít. Rövid idő alatt elkészültek az alapszabályok, megérkezett a belügyminiszteri jóváhagyás is és 1909 április 29-ére már össze is hívták az első közgyűlést. Mindjárt az első évben beolvadt a patronázs-egyesületbe a kolozsvári rabsegélyző egyesület is. Ezzel lényeges anyagi erőhöz jutottak, de viszont tágult az egyesület feladatainak köre is.

Erdély társadalmának a patronázs munkára való szervezését mindjárt az első időben nagy lelkesedéssel és széles körben indította meg a Pártfogó Egyesület. Kiküldöttei bejárták a nagyobb vidéki városokat, különösen a törvényszéki székhelyeket s egymás után alakították meg az Egyesület osztályait. A cél az volt, hogy a fiatalok bíróságáról szóló törvénynek nemes intencióit a társadalom minél szélesebb rétegeiben tegyék ismertté s ezzel előkészítsék a társadalmat arra, hogy a fiatalok bíróságon működését megértve, karöltve siessen a nagy társadalmi feladat megvalósítására: a jövő nemzedék megmentésére. Az előkészítő munka azonban nemcsak a patronage-eszme propagálására szorítkozott, hanem amellet, azzal egyidejűleg már abban is állott, hogy a bármely oldalról testi, erkölcsi és szellemi fejlődésben veszélyeztetett ifjúságot megmentésék. Az erre irányuló működés volt tulajdonképpen a legerősebb és leghathatósabb propaganda az egyesület mellett.

A gyermekek és fiatalok megmentése érdekében végzett munka három csoportra oszlott:

I. A bűnügyi csoport. Ebbe a csoportba tartoztak azoknak a fiataloknak ügyei, akik ellen a bíróságok előtt és a közigazgatási hatóságoknál büntető eljárás volt folyamatban.

II. A züllöttek és prostituáltak csoportja. Ide tartoztak azoknak az ifjú gyermekeknek ügyei, akik még büntetendő cselekményt nem követtek el ugyan, de környezetükben az erkölcsi züllés veszélyének vannak kitéve, vagy máris a züllés útjára tévelyedtek. Leányoknál a prostitúció elleni küzdelem a cél. Ebben a körben a legkülönbözőbb irányú és legnehezebb az elvégzendő társadalmi munka. Környezetből kiragadás, munkaalkalom biztosítása, munkára nevelés, állandó erkölcsi s ahol kell, anyagi támogatás, mind-mind olyan feladatok, amelyek megoldásra várnak.

III. Ide tartozott végül a szorosabb értelemben vett gyermekvédelmi ügyek csoportja, mely a fizikai elhagyottság eseteit foglalta magában s jórészt anyagi segítség-nyújtásban és megfelelő elhelyezésben merült ki.

Az egyesület szervezési munkája, terjeszkedése, erősödése komoly, szép eredményekkel járt. A Pártfogó Egyesület osztályai gyors egymásutánban alakultak meg Tordán, Kézdivásárhelyen, Csíkszeredában, Bánffyahunyadon, Besztercén, Désen, Déván, Gyulaféheváron, Nagyenyeden és Szamosújváron.

Pár esztendei működés után az Egyesület „Otthon”-t létesített, ahol a gondozásra szoruló fiatakorúakat ideiglenesen elhelyezték. Ezzel kapcsolatosan népkönyvtárat is állítottak fel a gondozottak részére.

A háború kitörése legnagyobb részben megváltoztatta az erdélyi emberbaráti intézetek és egyesületek működését is. Új feladatok, új problémák vetődtek fel napról-napra s ezek nem a régiak helyébe léptek, hanem – sajnos – mint „többlet” jelentkeztek.

A viláégés alatt kifejtett munkásságról, mely az egész országban egyforma volt, csak röviden és az összes intézményekéről együttesen emlékezünk meg. Fel kell azonban külön jegeznünk, hogy a háború alatt s főként a román betörés utáni időkben az Erdélyi Pártfogó Egyesület – országos szempontból is – olyan nagyfontosságú működést fejtett ki, amely méltán kiérdemelte minden magyar ember háláját.

A háború folytán előállott társadalmi bajok enyhítésénél – a régiak mellett – főképen két irányban terjedt ki az emberbaráti, altruista intézmények munkája: egyik a sebesült katonák oktatása, a másik a hadiözvegyek és hadiárvák segélyezésének ügye volt.

A kórházakban üdülő sebesült katonákat különböző hárs- és gyékény munkák készítésére oktatták, de emellett más háziipari munkára is tanították. Ennek a foglalkoztatásnak kettős haszna volt: egyrészt a szép és ízléses kivitelű tárgyak készítése nagy örömet szerzett a sebesülteknek, kedélyükre – ami igen fontos volt – a legjobb hatást gyakorolta, másrészt olyan háztartási és dísz tárgyak készítését sajátították el, amelyeknek árusításából később is jelentékeny mellékkeresetre tehettek szert.

Nagyobb jelentőségű és nemzeti szempontból is elsőbrendű volt a hadiözvegyek s főként a hadiárvák érdekében kifejtett munkásság. Az egyesületek hazafias áldozatkészséggel igyekeztek minden tőlük telhetőt megtenni a hadiárvákért, kiknek jelentékeny része éppen szegénysége miatt a züllés veszélyének volt kitéve. Mindenki érezte, hogy a legnagyobb áldozatot is meg kell hozni azokért a gyermekekért, akiknek atyja a haza védelméért áldozta életét. Országos propagandát indítottak és ebben a nagyfontosságú munkában az egyesületek lelkes támogatóra találtak a papságban. De a széleskörű agitációnak meg is volt az eredménye. Egymásután jelentkeztek az erdélyi társadalom megérintő szívű tagjai. Sokan egész vagyoniukat, – sőt nevüket is hajlandók voltak ráhagyni a kis hadiárvákra. Igaz, hogy ugyanakkor az özvegyek túlnyomó többsége nem akart elválni gyermekétől. Sajnos, voltak azonban elvétve olyan esetek is, amikor az anya azért nem volt hajlandó kiadni gyermekeit, mert azoknak munkaerejét bűnösen felhasználta s nagy keresetet biztosító nehéz testi munkát végeztetett velük.

Különösen nagy gondot fordítottak az egyesületek a szegénysorsú hadiárva leánykák megmentésére. Segítségükre siettek, hogy megelőzzék a későbbi bajokat s védőszárnyaik alá vegyék, mielőtt még a romlás útjára lépnének. Az Erdélyi Pártfogó Egyesület elhatározta egy olyan „Otthon” felállítását is, ahol elsősorban a szegény hadiárva-leányokat nevelnék

fel. Ezért „Hölgybizottság”-ot alakítottak és széleskörű gyűjtést indítottak. A Hölgybizottság tagjainak lelkes fáradozása szép sikerrel járt, úgy, hogy 1917 júniusában megvásárolhatták \ Jegenye község húszholdas fürdőtelepét s a kormány támogatásával felépíthették ott a „Zita-Otthon”-t.

*

1918.

Sötét, gyászos felhők tornyosultak Erdély egén s eltakarták az Igazság napját. Csaba vezér földjét magukénak követelték azok, akik századok múlva vándoroltak be s a világháborúban győztes hatalmak pártfogása mellett elvették honfoglaló őseink szerzeményét, drága, hegyes-völgyes, erdőkoszorúzta bérces Erdélyünket. És lett a régi boldog világ helyén egy új világ, a régi gazdag, nevető Erdély helyén egy szegény, agyonsanyargatott föld: Bánat-ország, ahol ezer sebből vérezve járja súlyos kálváriáját a magyarság.

Mikor a románok átvették a hatalmat Erdélyben, megszűnt a régi élet és mindennek és mindenkinek új életet kellett kezdenie, mert a hatalommal együtt átvették mindazt, ami Erdélyben élt és lélezett. Rátették a kezüket az intézményekre, rá az egyesületekre. És ha keresed az okot, miért? – csak egy magyarázatot találhatsz: magyarok voltak. Magyar emberek alapították, magyarok növelték, gazdagították s magyar erőt reprezentáltak. Ez pedig bűn ma a Királyhágón túl. . . .

Az emberbaráti, jótékony célú intézmények és egyesületek örökké nehezen, küzködve éltek, de Erdélyben 1918 után olyan válságos helyzetbe kerültek, hogy a legnagyobb csodával határos, hogy egyik-másik tovább is tudta folytatni áldásos működését. Mert a román uralom alatt szinte teljesen lehetetlen volt a munka az első időkben; megakadályozták minden összefogást. És amikor végre megmozdulhattak – szűk határok közé szorítva – a megoldásra váró új feladatoknak olyan rengetegjével találták szemben magukat, hogy azt sem tudták, hol, mihez kezdjenek.

Az első tapogatózó lépések után azonban a vezetők hamar meglátták a nagy kérdés nyitóját és megindult a lázas munka. Mindenütt, a székelyföld legeldugodtabb falvában is megkezdődött a szervezkedés, hogy vállvetett erővel végezzék el a rájuk váró nagy feladatot. A magyarság nagy része teljesen elszegényedett, nélkülözés és nyomor az osztályrésze, tehát ma még nagyobb szükség van a tehetősebbek összefogására, mint valaha volt. Mert ma nemcsak elhagyott, nyomorgó embertársaikról, hanem édes testvéreikről kell gondoskodniuk. S ez százszoros kötelességeket ró rájuk.

Büszkén és boldogan állapíthatjuk meg, hogy az erdélyi magyarság vezetői hivatásuk magaslatán állva végzik munkájukat, teljesítik hivatásukat. Csak megállani nem szabad a félúton, mert akkor összedől mindaz a szép eredmény, amit eddig elértek. Boldogan és büszkén kell megállapítanunk azt is, hogy ebből a fáradtságot nem tűrő munkából az orosz-lán-részt Erdély asszonyai és leányai vállalták magukra. És mi, akik a csonka ország határain belül élünk, csak meghatódottsággal, könnyes szemekkel tekinthetünk a Hargita felé, ahol feltámadtak poraikból a régi Erdély hősi asszonyai s férfias elszántsággal, odaadással küzdenek testvéreik boldogulásáért.

Az erdélyi magyar jótékonyági egyesületek ma nemcsak egymás mellett dolgoznak, függetlenül egymástól, de minden általános, az egész magyarságra vonatkozó kérdésben együttesen munkálkodnak. Ezt a közös erőt képviseli kifelé a Romániai Magyar Kisebbségi Nők Központi Titkársága. A Központ célja:

„Minden, a nőt és gyermeket, valamint a jótékonyági intézményeket érintő kérdést figyelemmel kísérem, a sérelmek orvoslását szorgalmazni és mindennemű javítást a nő- és gyermekkérdés terén előmozdítani. Ezenkívül a Román Nők Nemzeti Tanácsával, valamint a különböző kisebbségi nemzetek női szervezeteivel az állandó kapcsolatot fenntartani.”

A nagy szervezettel rendelkező titkárság ügyeit egy központi vezetőbizottság intézi, melynek tagjai: báró Huszár Pálné, gróf Bethlen Györgyné, dr. Mikó Lőrincné, báró Mannsberg Margit, Kovács Dezsőné, özv. Mélik Jeromosné, báró Zeyk Irma, dr. Sulyok Istvánné, Velits Zoltánné, továbbá gróf Bethlen Mária, Justh Jánosné, Ballá Györgyné, dr. Fon Antalné, Kubulkáné Vas Anna és Schwartz Antalné. Részt vesznek még az irányító munkában a megyei és helyi központok vezető megbízottai is.

A Nagy Intéző Bizottság tagjai a fentiekén kívül a csatlakozott egyesületek elnökei és az egyénileg csatlakozottak fő-csoportvezetői. A csatlakozottak között ott találjuk Erdély valamennyi számottevő jótékonycélú egyesületét s ez a kimutatás minden szónál ékezebben hirdeti az erdélyi magyarok tiz esztendő alatt kifejtett hatalmas munkáját. Érdemes – okulásul – felsorolni az egyes városokban és községekben alakult egyesületek névsorát.

Abásfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Alsóboldogfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Arad: Anya- és Csecsemővédő Szövetség, Anyavédő Egyesület, Fehérkereszt Gyermekevédő Egylet, Tüdővész Ellen Küzdő Egylet, Polgári Jótékony Nőegylet, Ág. Evang. Egyház Női Gyámintézete, Református Nők Lorántffy Zsuzsanna Egyesülete; Alvinc: Magyar Nőegylet; Árapatak: Református Nőszövetség; Árkos: Unitárius Nők Szövetsége; Bácsfalu: Evang. Női Gyámintézet; Bárót: Baróti Jótékony Nőegylet; Beszterce: Magyar Nők Egylete; Bethlen: Bethleni Jótékony Egylet; Brassó: Magyar Evang. Jótékony Nőegylet, Református Nőegylet, Unitárius Nők Szövetsége; Csombord: Jótékony Egylet; Dák: Unitárius Nők Szövetsége; Dés: Dési Jótékony Egylet; Dicsőszentmárton: Református Nőegylet, Unitárius Nők Szövetsége; Erzsébetváros: Róm. kat. Jótékony Nőegylet, Örmény kat. Jótékony Nőegylet; Felsőrákos: Unitárius Nők Szövetsége; Firtosmartonos: Unitárius Nők Szövetsége; Fogaras: Unitárius Nők Szövetsége, Református „Bornemissza Anna” Nőegylet; Gyulaféhegyvár: Protestáns Nőegylet, Református Jótékony Nőegylet; Homoródalmás: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Jánosfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Keményfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Szentpál: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Szentpéter: Unitárius Nők Szövetsége; Homoród-Ujfalu: Unitárius Nők Szövetsége; Hosszúfalu: Hétfalusi Nőegylet; Karácsonyfalva: Dávid Ferenc Egylet Unitárius Nőszövetsége; Kézdivásárhely: Erzsébet Árvány Nevelőintézet, Jótékony Nőegylet; Kiskede: Unitárius Nők Szövetsége; Kolozsvár: Anya- és Csecsemővédő Szövetség, Árvány Nevelőotthon, Házbérségélyző Fillér-Egylet, Jótékony Nőegylet, Magyar Lutheránus Nőegylet, Unitárius Nők Szövetsége; Koronka: Magyar Református Nők Szövetsége; Lippa: Lippa-Radnai Kat. Nőegylet; Lobod: Unitárius Nők Szövetsége; Lúgos: Jótékony Nőegylet; Magyarigen: Jótékony Egylet; Marosujvár: Jótékony Egylet, Magyar Nőegylet; Marosvásárhely: Bethlen Kata Egylet, Klotild Árvaház, Jótékony Nőegylet, Unitárius Nők Szövetsége, Református Jótékony Nőegylet; Nagyajta: Unitárius Nők Szövetsége; Nagyenyed: Protestáns Nőegylet; Nagyvárad: Protestáns Nőegylet, Lutheránus Nőegylet, Gyermekbaráti Egyesület; Nyáradgálfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Nyárad-szentmárton: Unitárius Nők Szövetsége; Nyomát: Unitárius Nők Szövetsége; Orland: Unitárius Nők Szövetsége; Olasztelek: Református Nők Szövetsége; Olthévíz: Unitárius Nők Szövetsége; Petroszény: Dávid Ferenc Nőegylet; Recsenyed: Unitárius Nők Szövetsége; Sárd: Jótékony Egylet; Segesvár: Unitárius Nők Szövetsége; Sepsikőröspatak:

Unitárius Nők Szövetsége; Sepsiszentgyörgy: Jótékony Nőegylet; Szabéd: Unitárius Nők Szövetsége; Szászváros: Református Nőszövetség; Szatmár: Jótékony Nőegylet, Lórántffy Zsuzsanna Egyesület, Jótékony Nő- és Leányegylet; Székelymuzsna: Unitárius Nők Szövetsége; Székelykál: Unitárius Nők Szövetsége; Székelykeresztur: Jótékony Egyesület, Jótékonycélú Polgári Társaskör, Unitárius Nők Szövetsége, Református Nők Szövetsége; Székelyudvarhely: Unitárius Nők Szövetsége, Jótékony Nőegylet; Tarcsafalva: Unitárius Nők Szövetsége; Tasnád: Református Nőegylet; Temesvár: Magyar Nőegylet, Református Nőegylet, Evangélikus Nőegylet; Torda: Erzsébet Jótékony Nőegylet, Árvagondozó Nőegylet; Türkös: Evang. Egyház Nőszövetsége; Vadad: Unitárius Nők Szövetsége; Vadasd: Református Nőegylet; Vargyas: Nőszövetség; Városfalva: Unitárius Nők Szövetsége; Vízakna: Református Nőegylet; Zilah: Jótékony Nőegylet.

A róm. kat. Szociális Missió Társulatnak Aradon, Ditróban, Gyergyóalfaluban, Gyergyószentmiklóson, Gyulafehérváron, Lúgoson, Szászrégenben, Sepsiszentgyörgyön, Ujszentannán, Székelyudvarhelyen, Karánsebesen, Kolozsváron, Temesváron, Marosvásárhelyen, Resicán, Segesváron és Szovátán vannak szervezetei. Testvéregyesületei:

Ujarad: Szoc. Missió Leányklub; Csíkszereda: Csíkszeredai Csatlakozott Oltár egyesület; Fogaras: Róm. kat. Leányklub; Gyergyóalfalu: Gyergyóalfalui Leányklub; Gyergyószentmiklós: Gyergyószentmiklósi Leányklub; Oravica: Oravicai Leányklub; Szatmár: Kat. Leányklub; Székelyudvarhely: Szoc. Missió Leányklub; Temesvár: „Charitas” kat. Leányklub, „Mercedes” kat. Leányklub; Nagyszében: Róm. kat. Nővédő Egyesület, Róm. kat. Leányklub; Brassó: Róm. kat. Leányklub.

Ez a névsor azonban még nem teljes. Csak most folyik a végleges rendezési munka s ezért még valamennyi magyar jótékonycélú egyesület be sem tudta küldeni a központba a szükséges adatokat.

*

A múlt tradíciói szerint a jótékonyt a nő gyakorolta a férfi munkája árán szerzett pénzből. Az érzelmet az asszony, a munkát a férfi nyújtotta. Így tudtuk és így mondtuk hajdanában, amikor a férfiak még sokszor megmosolyogták az érzelmi alapokra s gyakran asszonyi furfangra alapított jótékonycélú nőegyletek ezer irányba szétágazó munkáját. Azóta azonban sok idő eltelt, sok vihar zúgott át felettünk, sokat szenvedtünk és sokat tanultunk s az erdélyi asszonyok ragyogó példája bizonyítja legélénkebben, hogy ők is megedzettek a viharok alatt és akiknek jótékonykodó munkáját nemrégén még gúnyosan lekicsinyelték, ma az erdélyi magyar filantróp-mozgalmak fáradhatatlan és nélkülözhetetlen harcosai.

Harcosok a szó legnemesebb értelmében, akik küzdenek az elnyomott magyarság szebb jövőjéért és nagy nehéz csatákban – bizony – sok sebet kapnak. De a szenvedés csak megacélozza erejüket, s a csalódások után újabb és újabb rohamokat intéznek, mert minden talpalatnyi hely, amit megtudnak hódítani, a magyarság helyzetét erősíti.

És a régi Erdély hősi asszonyainak méltó utódai érzik a mai válságos időkben reájuk nehezedő feladatok súlyát és érzik elhivatottságukat, mely minden írott parancsnál erősebben kötelezi őket arra, hogy ezeket a feladatokat el is végezzék. Tehát mennek előre tövises utón, nem riadnak vissza az eléjük meredő akadályoktól, hanem csak küzdenek és dolgoznak. És itt nincs különbség közöttük, nem jelent kiváltságokat a főúri származás: Erdélyben ma csak magyar nők vannak, akik, ha erejük utolsó megfeszítésével is, de elvégzik a nagy munkából reájuk eső részt.

A boldog békeidők filantróp-mozgalmai mögött mindig ott állott a háttérben egy gazdag társadalom, a nagy egyházak ereje, vagy maga az államhatalom. De ma Erdélyben mindez hiányzik. A magyar társadalom szegénységben kínlódva küzdök a mindennapi kenyérért, az egyházak birtokaiktól, vagyonuktól megfosztva maguk is elerőtlenedtek s alig tudják fenntartani még megmaradt iskoláikat és intézeteiket. Az állam pedig nem siet a magyar kisebbség emberbaráti, jótékony célú munkásságának támogatására, sőt a magyarság vezetőinek először is az államhatalom képviselőivel, a hatóságokkal kell megvívniuk az első nagy harcot, hogy a szervezkedést tovább folytathassák.

A filantróp-mozgalmaknál sohasem érvényesült hajdanában a politika. Kormányok változtak, politikai pártok semmisültek meg, de az emberbaráti, jótékony célú intézmények és egyesületek tovább folytatták munkásságukat és tudomást sem vettek arról, hogy egyesek a politikai-aréna porondjáról eltűntek s új emberek kerültek helyükbe. Sajnos, Erdélyben ma a filantróp-mozgalmak is megérik a politikai változásokat, mert a bukaresti kormányok váltakozásával a kisebbségi politika is egyszer súlyosabb, máskor-átmenetileg – kevésbé súlyos formájában jelentkezik. A magyar nők azonban – távol minden politikától – folytatják nemes, nagy munkájukat s haladnak előre a maguk elé tűzött szent cél felé..

. Forrásmunkák: *Kelemen Lajos*, dr. *Köllő Gábor*, *Orbán Ferenc*, *Radics József*, dr. *Tóth György* és dr. *Zombory László* tanulmányai, valamint az intézmények évi jelentései.